

ศรีมัทภควัทคีตา

หรือ

เพลงแห่งชีวิต

ของ

กฤษณะไทวปายนวฺยาส

ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร

แปลสู่ภาคไทย

จำนงค์ ทองประเสริฐ

ถอดภาคสันสกฤตจากอักษรเทวนาครี

๕ คำชี้แจง

หนังสือ “ สรวิทกวัตคิตา ” นี้ เกม ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร ได้แปลเป็นภาษาไทยและตีพิมพ์เป็นครั้งแรก ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระนครสวรรค์วรพินิต (เพิ่ม ฐานะภูมิ) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ ต่อมาท่านได้มอบต้นฉบับหนังสือเล่มนี้ให้แก่ข้าพเจ้า และได้ขอให้ข้าพเจ้าทำภาคสันสกฤต โดยลอกจากอักษรเทวนาครี ซึ่งข้าพเจ้าได้เคยศึกษาวิชาภาษาสันสกฤตอยู่กับท่าน และท่านอาจารย์ สวามิ สัตยনারายณ์ ตรีปถ์ เมื่อลอกออกเป็นอักษรไทยแล้ว ท่านก็ได้กรุณาตรวจแก้ไขให้อีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ ข้าพเจ้าก็ได้เพิ่มภาคภาษาอังกฤษเข้ามาอีกภาคหนึ่ง สำหรับภาคภาษาอังกฤษนั้นได้ใช้หนังสือหลายเล่มด้วยกัน เพราะบางเล่มแปลคลาดเคลื่อนไปจากต้นฉบับภาษาสันสกฤต ในกรณีนี้ก็ได้รับความช่วยเหลือจาก อาจารย์กรุณา กุศลาสัย ซึ่งเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้าเช่นเดียวกัน และได้นำลงตีพิมพ์ในนิตยสาร “ พุทธจักร ” ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่ ณ วัดมหาธาตุ พระนคร โดยให้ชื่อว่า “ ภควัทคิตาไตรพากย์ ” ได้ตีพิมพ์ติดต่อกันมาตั้งแต่ฉบับเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๐ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ แต่ยังไม่จบทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ทำต้นฉบับจบบริบูรณ์แล้ว ข้าพเจ้าได้เดินทางไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาเสียก่อน การตีพิมพ์

“ภควัทกิตาไตรพากย์” ในนิตยสาร “พุทธจักร” จึงได้หยุดชะงัก
 มาตั้งแค่นี้

ต่อมา คุณสุลักษณ์ สิวลักษณ์ บรรณาธิการสมาคมสังคม-
 ศาสตร์แห่งประเทศไทย ได้ขอฉันฉบับไปตีพิมพ์เผยแพร่ แต่เพราะ
 ทางสมาคมมีเงินทุนจำกัด จึงพิมพ์เฉพาะภาคสันสกฤตกับภาคไทยเท่า
 นั้น และบัดนี้หนังสือ “ศรมาภควัทกิตา” ที่สมาคมสังคมศาสตร์จั
 ตีพิมพ์ก็ได้ขาดตลาดไปนานแล้ว และยังมีผู้เรียกร้องหาอ่านกันอยู่มาก

เพื่อเป็นการสนองความต้องการในก้นการศึกษาของประชา-
 ชนในชาติให้มีความรู้ความสนใจในวิชาศาสนาและปรัชญากว้างขวาง
 ยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าได้ขอให้ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิทูร ช่วยตรวจ
 แก้ให้อีกครั้งหนึ่ง เพราะปรากฏว่าในการตีพิมพ์ครั้งที่แล้วยังมีผิด
 พลาดอยู่หลายแห่ง ท่านก็รับตรวจแก้ไขโดยตลอด นอกจากนั้น ท่าน
 ยังได้กรุณาให้ภาพ “พระกฤษณะทรงชลุ่ย” เป็นภาพแทรก และ
 “พระกฤษณะออกศึก” เป็นภาพปกของหนังสือนี้ ทำให้หนังสือเล่ม
 นี้ทรงคุณค่ายิ่งขึ้น

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้มอบให้คุณเจีตต์ แพร์พานิช
 แห่งสำนักพิมพ์แพร์พิตยา จักรตีพิมพ์ เพื่อให้เขาชุกกับหนังสือปรัชญา
 ของข้าพเจ้าอีกหลายเล่มที่สำนักพิมพ์แห่งนี้ได้ตีพิมพ์ไปแล้ว และ
 กำลังจัดพิมพ์อยู่ ข้าพเจ้าคิดว่าครั้งนี้คงมีผิดพลาดน้อยลง ในการจั
 ตีพิมพ์ครั้งนี้ได้ทำ “ตรวจชน” เพิ่มขึ้น เพื่อให้สะดวกแก่การค้นคว้า

ก

จึงขอขอบคุณ แ.ส. เสาวลักษณ์ บุญเศรษฐ ที่ได้ช่วยเหลือในการนี้
โดยตลอด ถ้าหากจะมีอะไรมาทักทบบกพร่องอยู่บ้าง ข้าพเจ้ากราบขอ
อภัยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

จำนงค์ ทองประเสริฐ

๑๐ เมษายน ๒๕๑๔

คำนำ

โอม

ในระหว่างบรรดาพระกัมภีร์ทั้งหลาย ซึ่งอินเดียได้ประพันธ์
ประกาศไว้ เพื่อเพื่อนมนุษย์นั้น *ศุริมทุกควหุคิตา* นับว่าเป็นกัมภีร์อัน
ยอดเยี่ยมกัมภีร์หนึ่ง ตามแง่แห่งกัมภีร์ภาพ กิติ ตามแง่แห่งอรรถรส
อธยาत्म กิติ หรือตามแง่แห่งวรรณคดี กิติ หนังสือเล่มนี้หาที่เปรียบ
ได้ยากไม่น้อย คำว่า คิตา แปลว่า เพลง อันที่จริง กัมภีร์ *ศุริมทุกควหุ-*
คิตา นับว่าเป็น เพลง แห่งชีวิต ซึ่งเราได้ดำเนินมาตั้งแต่สมัยประวั
ปะรา ที่เราไม่สามารถจะมองเห็นได้ เป็นเพลงแห่งชีวิต ซึ่งเรากำลัง
ดำรงอยู่ ณ ทุกวันนี้ และเป็นเพลงแห่งชีวิต ซึ่งเราจะบรรลุถึงใน
สมัยอนาคตอันปกปิดซ่อนเร้นสายตาของเราไว้ สำหรับผู้ซึ่งตกอยู่ใน
ความมืดมนแห่งความหมกหมัวทุก ๆ ประการ นี่เป็นเพลงแห่งความ
หวังอันรื่นเริงด้วยญาณรัสมิ และสำหรับผู้ซึ่งลืมหี่ยวอยู่ด้วยความหวัง
อันรุ่งโรจน์ นี่เป็นเพลงแห่งความเคื่อนสติ ที่จะนำไปสู่อุคมคติ อัน
ประเสริฐยิ่ง

สมัยประพันธ์แห่งกัมภีร์เล่มนี้ นับว่าเป็นปัญหาซึ่งยังตกอยู่
ในความพิจารณา เหล่าความเห็นของนักประวัติศาสตร์ ยังไม่ลงรอย
กันทีเดียว นักประวัติศาสตร์ฝ่ายยุโรป มักแสดงความเห็นว่า หนังสือ
เล่มนี้ ได้รจนาขึ้นในสมัยพุทธกาล ส่วนนักประวัติศาสตร์ฝ่ายอินเดีย

ไม่เห็นห้องช่วยมติดังกล่าวมานี้เลย การที่นักประวัติศาสตร์ฝ่ายยุโรป มักแสดงความเห็นดังกล่าวนี้ คงจะได้แก่เหตุที่มีอยู่เหตุหนึ่งว่า ท่าน ปราชญ์เหล่านั้น มักไม่ใคร่ที่จะยอมรับว่า อินเคียได้ประดิษฐ์ภูมิอารยธรรมก่อนกว่าสมัยกรีก ถึงได้ประดิษฐ์ขึ้นก็ตาม ก็ไม่ลึกซึ้งเท่าไรนัก เนื่องจาก คิว เป็นกัมภีร์ซึ่งแจงดั่งปัญญาญาณอันยอดเยี่ยม เหตุนี้ นักประวัติศาสตร์ มักจะพยายามแสดงสมัยประพันธ์ให้ลึกลงกว่าความจริง

ในการสนับสนุนความเห็นดังกล่าวนี้ ปราชญ์ฝ่ายยุโรป อ้างถึง เหตุผลว่า เนื่องจากใน *ภควทศฺศ* มีคำว่า นิรวาณ ได้ใช้อยู่แล้ว จึง แสดงให้เห็นว่า หนังสือเล่มนี้ ได้รจนาหลังจากพระพุทธเจ้า ความจริง เหตุผลเช่นนี้ หาได้เป็นไปตามแนวแต่งตั้งครวกไม่ ทั้งนี้เพราะว่า เราสามารถกล่าวได้ว่า ผู้ประพันธ์ *ภควทศฺศ* ได้ยืมคำนี้มาจาก พระพุทธเจ้าฉันใด พระพุทธเจ้าคงจะได้ยืมคำนี้มาจาก *ภควทศฺศ* ฉันนั้นก็ได้ เราจึงไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะวางความเห็นลงได้อย่างเด็ดขาดว่า คนไหนเป็นผู้ยืมใช้ เมื่อเป็นดังนี้ อาศัยคำว่า นิรวาณ แคอย่างเดียว เราไม่ควรสันนิษฐานถึงสมัยประพันธ์แห่งหนังสือเล่มนี้ มีหน้าเราจึงพบคำว่า นิรวาณ มีอยู่ในกัมภีร์ *อุปนิษท* ด้วย ซึ่งเป็น พยานอยู่ในที่ว่า คำ นิรวาณ เป็นคำที่เก่าแก่กว่าสมัยพุทธกาล โดยมีพิกต้องสงสัย

อย่างไรก็ตาม หลักฐานที่เราจะอาศัย เพื่อค้นคว้าหาสมัยประพันธ์แห่งหนังสือเล่มนี้ มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. ประวัติศาสตร์

ของอินเดีย ๒. ประวัติการเมืองของอินเดีย และ ๓. การสำนวน
ต่าง ๆ ของหนังสือ

ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงสมัยประพันธ์โดยยึดถือเอาหลัก ๓ ชั้น^๕ เป็น
มาตรฐานอีกสักหน่อย ดังที่เราด้วยกันอยู่ว่า หนังสือเล่มนี้เป็นบทหนึ่ง
แห่งหนังสือ *มหาภารตะ* อยู่ใน ภิษุมบรรพ ตอนที่ท้าวอรชุนทรง
เตรียมพร้อมจะไปทำสงคราม ตามท้องเรื่อง สมุชย์เป็นผู้ทูลเรื่อง
ภควทศฺตา ถวายแก่ท้าวธฤตราษฎร สมุชย์คือสาวดีของธฤตราษฎร
และเป็นรัฐมนตรีของพระเจ้าทุโรยชน ซึ่งเป็นโอรสของท้าวธฤต-
ราษฎร และเป็นปฏิบัษกะกับอรชุนหรือฝ่ายปาดทพ ท้าวธฤตราษฎร
เสียพระจักษุทั้งสองข้าง ไม่ทรงทราบเรื่อง จึงรับสั่งให้สมุชย์เล่าเรื่อง
สงครามเพื่อทรงสดับ แม้สมุชย์จะอยู่ที่พระราชวังอันห่างไกลไปจาก
สนามรบก็จริง แต่ด้วยประสิทธิ์ประสาทของท่านเวยาสเทพ สมุชย์ได้
ประกอบด้วยทิพยจักษุ และทิพยโศรุต จึงสามารถเห็นและได้ยินเรื่อง
ที่กำลังเกิดขึ้น ณ สนามรบอันตั้งอยู่ห่างไกล การรบได้ดำเนินไปเพียง
๑๙ วัน ในที่สุดฝ่ายปาดทพเป็นผู้ชนะ วีระบุรุษได้สิ้นชีพลงใน
สงครามนี้เป็นอันมาก เหลืออยู่แต่ฝ่ายปาดทพฝ่ายเดียว นอก^๕
ตายหมด อันที่จริงข้าศึกทั้ง ๒ ฝ่ายก็ล้วนเป็นญาติกันทั้งสิ้น ดังจะ
เห็นได้จากอรรถาบายหนึ่ง ที่ท้าวอรชุนรำพึงถึงปวงญาติ สงครามมหา-
ภารตะ ได้เกิดขึ้นประมาณ ๑๐๐๐ - ๑๕๐๐ ปี ก่อนคริสตกักราช ฉะนั้น
เรื่องซึ่งเป็นโครงการแห่งกัมภีร์ *ศฺริมฺมหาภควทศฺตา* นี้ จึงเพ่งเล็งไปถึง

๑๐๐๐ - ๑๕๐๐ ปีก่อนคริสตกักราชเหมือนกัน แต่บันทึก ปัญหาที่มีอยู่ว่า
อรชุนและกฤษณะ ได้อุบัติขึ้นประมาณ ๑๐๐๐ - ๑๕๐๐ ปี ก่อนคริสต-
ศักราชก็ตาม แต่ส่วน *ภควทศดา* ได้รายงานขึ้นในสมัยเดียวกันหรือ
ปัญหาที่เราจะเฉลยต่อไป

สิ่งที่เรารู้ยู่ที่ว่า ผู้ประพันธ์มหาภารตะคือท่านกฤษณะโฑวปาย-
นวยาส ท่านได้ปรากฏขึ้นในรุ่นเดียวกันกับกฤษณะและอรชุน แต่ว่า
มหาภารตะซึ่งที่เราเห็นกันอยู่ ณ บัดนี้ หากได้เป็นการประพันธ์ของ
ท่านทั้งหมดไม่ ในกาลต่อ ๆ มา มีหลายเรื่องได้แทรกเข้าไปเป็นบท
เดียวกัน ฉะนั้น การเลือกเห็นเอาเฉพาะบทที่ท่านวยาสได้รายงาน
ขึ้น จึงนับว่าเป็นการยากเย็นไม่น้อย ถึงกับอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการ
ที่เป็นไปไม่ได้ทีเดียว ถึงกระนั้น อาศัยประวัติการของอินเดียในสมัย
นั้น เราพอสันนิษฐานได้ว่าเหล่าบท ซึ่งเป็นเนื้อเรื่องของ *ภควทศดา*
คงจะเป็นบทประพันธ์ของท่านวยาสโดยมีท้องสงสัย ทั้งนี้ก็เพราะเหตุ
มีอยู่ว่า สมัยมหาภารตะ นับว่าเป็นสมัยซึ่งอินเดียกำลังผ่านความยุ่ง
ยากกาหลอสม่าอยู่อย่างมากมาย ทั้งในเรื่องศาสนาและการเมืองก็
คู่กัน สมัยนั้นอินเดียต้องการผู้นำคนหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะถือทางเลือก
นาวาแห่งชาติอินเดียไปด้วยสวัสดิภาพ ทางการเมืองในสมัยนั้น
อินเดียได้แยกออกเป็นหลาย ๆ รัฐ และทั้งได้มาเกี่ยวสัมพันธ์กันกับ
ไพเราะชยประเทศ เช่น เปอร์เซีย กรีก เป็นต้น นอกจากทางการเมือง
นี้ ความยุ่งยากอีกอย่างหนึ่งได้เกิดขึ้นในชีวิตของอินเดีย กล่าวคือ
ในศักราช ได้มีหลายลัทธิแทรกแซงเข้ามา ถึงกับมหาชนไม่สามารถ

ที่จะเข้าใจได้ว่า ควรจะดำเนินทางไหน ศาสนิกอินเคีย ต้องการผู้นำ
ผู้หนึ่ง ซึ่งสามารถช่วยชีวิตแห่งศาสนา ให้ดำเนินไปตามกระแสความ
มุ่งหมายอย่างเดียวกัน เรื่องนี้ได้สำเร็จลง โดยการกระทำของมหาบุรุษ
๒ คน คือ ท่านกฤษณะ และท่านวยาส หลักซึ่งท่านได้วางไว้เป็น
มาตรฐานแห่งการดำเนินของศาสนา เราหาพบใน *ภควทศิดา* อย่าง
ชัดเจน เนื่องจากข้อความใน *ภควทศิดา* เป็นไปตามวิธีดำเนินของ
ท่านกฤษณะและวยาส จึงพอสันนิษฐานได้ว่า กัมภีร์เล่มนี้ ท่านวยาส
ได้ประพันธ์ขึ้น ในยุคแห่งมหาภารตะ โดยแน่แท้

อนึ่ง ภาษา อรชรต เป็นกัน ทั้งที่มีอยู่ใน *ภควทศิดา* แสดง
ให้เห็นชัดว่า ผู้ประพันธ์เป็นปราชญ์ยอดเยี่ยมผู้หนึ่ง สำหรับผู้เป็น
ปราชญ์เช่นนั้น ไม่จำเป็นที่จะอาศัยชื่อของปราชญ์อีกผู้หนึ่งเป็นหน้า
ตากเพื่อประกาศตัวเองเลย บัญญาญาณอันยอดเยี่ยมของตนเอง เพียง
พอที่จะเผยแผ่แพร่ธรรมของปราชญ์ชั้นนี้ได้ ฉะนั้น ถ้าหากว่าผู้ประ-
พันธ์ *ภควทศิดา* จะเป็นคนอื่นนอกจากท่านวยาสเทพจริงแล้ว ผู้
ประพันธ์นั้นจะได้ประกาศนามของตนเองอย่างแน่ชัดทีเดียว ความ
จริงเรื่องต่าง ๆ ซึ่งได้แทรกแซงเข้ามาในสมัยหลัง เราเห็นได้อย่างชัด
ถ้อยอาศัยสำนวนเป็นเกณฑ์พิจารณา กล่าวคือ สำนวนเหล่านั้นมัก
แสดงการขาดความรู้อย่างลึกซึ้ง หรือมิฉะนั้น แสดงนิกายทิฎฐิเป็น
พื้น นั่นก็คือ เป็นพยานให้เห็นว่าเนื่องจากผู้ประพันธ์นั้นขาดความรู้
หรือมีประโยชน์ส่วนตัวซับซ้อนอยู่ จึงอาศัยชื่อของนักประพันธ์ชั้น

สูง เป็นหน้าากก แต่ว่า ภควทศิตา มิได้เป็นไปตามท่านองนี้ จึงไม่
นับว่าเป็นเรื่องที่ได้แทรกแซงเข้ามาในสมัยภายหลัง

จะกล่าวถึงเนื้อความของกัมภีร์เล่มนี้สักหน่อย ความจริง
ศรั้มทภควทศิตา เปรียบเสมือนอย่างพวงมาลัยพวงหนึ่ง บรรดาคอกไม้
ทุก ๆ กอกล้วนเก็บเอามาจากสวน คือ อุปนิษัต ไซ้แต่เนื้อความเท่านั้น
แม้บางคาถาใน ภควทศิตา มีบทตรงกันกับ อุปนิษัต ที่เกี่ยว อาทิมียู่
กันนี้ คือ

ข เอนี เวตติ หนุตาริ ขสุจันนิ มนุขเต หตม
อุภา เต น วิชานีโต นายิ หนุติน น หนุขเต คีตา-๒-๑๘

ทนฺตา เจนฺมฺนุขเต หนตุํ หตฺสฺ เจนฺมฺนุขเต หตม
อุภา เต น วิชานีโต นายิ หนุติน น หนุขเต กโรูปนิษท ๑-๒-๑๘

น ชายเต มริยเต วา กทาจิต
นายิ กุตุวา ภวิตา วา น กุยะ
อไซ นิตฺยະ สาสุวโตขิ ปฺราโณ
น หนุขเต หนุขมานเ สวีเว คีตา ๒-๒๐

น ชายเต มริยเต วา วิปฺสุจัน
นายิ กุตฺสุจัน น วภูว กสุจิต
อไซ นิตฺยະ สาสุวโตขิ ปฺราโณ
น หนุขเต หนุขมานเ สวีเว อุปนิษท ๑-๒-๑๘

สรวตะ ปาณิปาทิ คตฺสรวโตกฺขิสิโร มุขม
สรวตะ สรวติมลฺโลกเก สรวมาวฤคฺช ติมฺชติ
สรวเนทฺธิยคฺคณากาสิ สรวเนทฺธิยวิวรัชฺตม
อสกฺตํ สรวภฤจฺจิว นิริคฺคณํ คฺคณโภกฺคตฺถ จ

คิตฺวา-๑๓-๑๓/๑๔

สรวตะ ปาณิปาทิ สรวโตกฺขิสิโรมุขม
สรวตะ สรวติมลฺโลกเก สรวมาวฤคฺช ติมฺชติ
สรวเนทฺธิยคฺคณากาสิ สรวเนทฺธิยวิวรัชฺตม
สรวสฺสย ปฺรภุบิสาณิ สรวสฺสย สรวณิ พุฤหตฺถ

เศวตาสฺสเวตฺร อุปฺนิษฺท ๓-๑๖/๑๗

ทั้งนี้ เป็นตัวอย่าง เหตุนี้

ท่านจึงได้กล่าวไว้ว่า สรรพ อุปนิษัต ทั้งหลายคือผู้งัด ผู้รคนมคือ
ศรัทธาคุณณะ ลูกโลกคืออรชุนซึ่งเป็นผู้เสวยนม และนมคือ คีตา

วัตถุประสงค์ของ คีตา มีอยู่ว่า การบรรลุดังโมกษะ หรือ
นิพพาน ย่อมเป็นไปได้ก็โดยอาศัยเฉพาะญาณแต่อย่างเดียว แต่ว่า
เพื่อจะบรรลุดังญาณนั้น เราควรจะต้องตั้งตัวเป็นภาชนะ อันเหมาะสม
สำหรับญาณนั้นเสียก่อน ซึ่งเป็นไปได้ ก็โดยอาศัยกรรมหรือการปฏิบัติ
การปฏิบัตินำไปสู่ความบริสุทธิ์จิต และความบริสุทธิ์จิต ย่อมนำไปสู่
เขตแดนแห่งญาณ ซึ่งนับว่าเป็นโมกษะนั่นเอง ในขณะที่อินทรีย์หลง
อยู่ในผลแห่งยัญญุพิธี คีตา ได้ร้องอุทานว่า ผลที่จะได้รับจากยัญญุวิธี

นั้น หากใช้เป็นผลที่ถาวรไม่ ถ้าจะต้องการผลอันถาวรแท้ ควรจะละผลแห่ง
ยัญญกรรมแม้บรรดากรรมทั้งหลายเสียก่อน ในขณะที่อื่นเทียบทั่วด้วย
อหังการมมังการในเรื่องยัญญกรรม คือว ใต้คิกกลงแห่งอาคมัน โดย
ประกาศว่า ไม่มีใครเป็นผู้กระทำ ไม่มีการใดเป็นภริยา ไม่มีสิ่งใดเป็นกรรม
จงละอหังการมมังการ จึงจะบรรลุถึงญาณอันประเสริฐที่สุดได้ บทเพลง
แห่ง คีตว ก็คือ อาคมัน ซึ่งตั้งอยู่นอกเหนือไปกว่า มโน พุทธิ อหัง-
การ และเสียงเพลงแห่ง คีตว ก็คือการละ ทั้งที่มหาบุรุษผู้หนึ่งได้
กล่าวไว้ว่า คีตว แปลว่า ตูบาคี คือผู้สละ การสละนี้มีใช้การสละสิ่งที่
ประเสริฐ แก่สละผลแห่งกรรม (ทราบโคที่เรายังหลงอยู่ในผล ทราบ
นั้นเราเป็นทาสอวิชา และต้องหมุ่นเวียนอยู่ตามสังสารวัฏ แม้การ
ปรารถนาผลแห่งการปฏิบัติ ก็คือการผูกมัดชนิดหนึ่งเหมือนกัน เหตุ
นั้นหน้าที่ของเราโดยเฉพาะ ก็คือ การดำเนินการ มิใช่ความมุ่งหมาย
ที่จะเสวยผล นี้แหละเป็นสาระแห่ง คีตว เป็นเสียงแห่ง เพลงศกคีตสิทธ์)

เป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ที่หนังสือเล่มนี้ ยังมีได้แปลลง
สู่ภาษาไทย ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้รู้สึกพุ่มใจไม่น้อย เมื่อได้เห็นว
คุณแสง มนวิฑูร ใ้อุทิศสหายพยายามแปลหนังสือเล่มนี้ออกเป็นภาษา
ไทย แต่เนื่องจาก คีตว ห้ามมิให้มุ่งต่อการเสวยผล ข้าพเจ้าจึงไม่
สามารถที่จะอำนวยความสะดวกอันนับว่าเป็นผลแห่งกุศลกรรมทั้งวั้นชนิดหนึ่ง
ให้แก่ท่านผู้นี้ นอกจากที่จะรู้สึกพุ่มใจใน กัลยาณกรรม ของท่าน
เท่านั้น

ส่วนคำแปล ข้าพเจ้าได้อ่านตรวจดูแล้ว เห็นว่ามีความหมาย
ตรงกับคาถาอยู่แล้ว

ในที่สุด ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า เมืองไทยและอินเดีย รวมอยู่
ในฐานะภุมิธรรมอย่างเดียวกัน แต่ภุมิธรรมอินเดีย เท่าที่สยามได้รับ
เอา เป็นเพียงจากเศวตเท้านั้น ฉะนั้น ถ้าหนังสือเล่มนี้จะช่วยเหลือ
ในการเบียดจาก แห่งภุมิธรรมอินเดียอีกจากหนึ่ง ข้าพเจ้าหวังอย่าง
แน่นอนว่า ภราครภาพระหว่างประเทศทั้ง ๒ นี้ ซึ่งได้เกิดขึ้นเพราะ
ภุมิธรรม จะได้มั่นคงถาวรขึ้นโดยไม่รู้จักอวสาน

สวามี สัตยานันท ปรี

สารบัญ

		หน้า
คำชแจง		ก
คำนำ		- ๑ -
อธบายที่ ๑	: อรชุนวิชาทโยค	๑
	หมายเหตุอธบายที่ ๑	๑๖
อธบายที่ ๒	: สางชยะโยค	๑๗
	หมายเหตุอธบายที่ ๒	๔๓
อธบายที่ ๓	: กรรมโยค	๔๕
	หมายเหตุอธบายที่ ๓	๖๑
อธบายที่ ๔	: ญาณกรรมสันยาสโยค	๖๓
	หมายเหตุอธบายที่ ๔	๗๗
อธบายที่ ๕	: กรรมสันยาสโยค	๗๗
	หมายเหตุอธบายที่ ๕	๙๐
อธบายที่ ๖	: ธยานโยค	๙๑
อธบายที่ ๗	: ญาณโยค	๑๐๗
	หมายเหตุอธบายที่ ๗	๑๑๗
อธบายที่ ๘	: อักขรพรหมโยค	๑๑๗
	หมายเหตุอธบายที่ ๘	๑๒๗

		หน้า
อรรถาธิบายที่ ๙	: ราชวิทยาราชคฤหโยค	๑๓๑
	หมายเหตุอรรถาธิบายที่ ๙	๑๔๓
อรรถาธิบายที่ ๑๐	: วิกฤติโยค	๑๔๕
	หมายเหตุอรรถาธิบายที่ ๑๐	๑๕๗
อรรถาธิบายที่ ๑๑	: วิศวรูปพรพรณโยค	๑๖๓
	หมายเหตุอรรถาธิบายที่ ๑๑	๑๗๕
อรรถาธิบายที่ ๑๒	: ภักติโยค	๑๗๗
	หมายเหตุอรรถาธิบายที่ ๑๒	๑๗๕
อรรถาธิบายที่ ๑๓	: เกษตรเกษตรชฎีวิภาคโยค	๑๗๗
	หมายเหตุอรรถาธิบายที่ ๑๓	๒๐๙
อรรถาธิบายที่ ๑๔	: คุณเทรย์วิภาคโยค	๒๑๓
	หมายเหตุอรรถาธิบาย ๑๔	๒๒๓
อรรถาธิบายที่ ๑๕	: ปุรุโชคกมโยค	๒๒๕
	หมายเหตุอรรถาธิบายที่ ๑๕	๒๓๒
อรรถาธิบายที่ ๑๖	: ไทวาสุรสมบัตวิภาคโยค	๒๓๓
	หมายเหตุอรรถาธิบายที่ ๑๖	๒๔๒
อรรถาธิบายที่ ๑๗	: ศรัทธาครัยวิภาคโยค	๒๔๓
อรรถาธิบายที่ ๑๘	: โมกษสันนิยาสโยค	๒๕๓
	หมายเหตุอรรถาธิบายที่ ๑๘	๒๘๐
ครวรณ		๒๘๑

วลีวิภูษิตภวานนวินิตภากาศ บีสคามุพราทรณพิมุพคตอโรษฐาตุ ।
 ปุรุเฒนุสฺสุนทรมุขาทูวีนทเชตุราตุ ลุตุหุฒาตุปรี ถินบี ศศุควมท น ซาเนฯ

ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะใครจะเป็นองค์ปฐมเคมันนอกจากพระกฤษณะผู้ซึ่งมีพระ-
 กรประดับด้วยชลุ่ย(ทรงชลุ่ย) มีรัศมีเหมือนแมนใหม่ๆ ทรงพระภูษาสีเหลือง
 มีพระโอษฐ์แดงเรื่อเหมือนแสงอรุณหรือผลคำดังสุก มีพระพักตร์งามเหมือน
 จันทรเพ็ญ มีพระเนตรงามเหมือนดอกบัว.

อด ปุรตโม'ธยาเย
ศึรมทกควทศึคายั
อรุขุณวิษาทโยโค นาม

อัธยาเยที่ ๑
อรุขุณวิษาทโยค
(ความท้อดยของอรุขุณ)

ชฤตราชภูฏู อูวาจ -
ชรุมเกษเคฺว กุฏเกษเคฺว
สมเวตา ยุขุตุสวะ |
มามกาะ ปคณทวาสุใจ
กิมกุรวุต สัชย || ๑ ||

ท้าวชฤตราชภูฏู ตรัส
๑. เมื่อรพธฝ่ายเรา และฝ่ายพวก
วงศ์ปาดทุ ซึ่งกระหายที่จะ
เข้าต่อสู้ในสงคราม ได้มาปะ
ทะกัน ณ ท้องกุฏเกษทร อัน
เป็นเนืองน่านวยธรรม เขา
ได้ทำอะไรกัน สมุชชัย ฯ

สัชย อูวาจ -
ทฤษฏูวา ตุ ปาณทวานัก
วูขุตม์ ทูโรชนสุตทา |
อาจารยมุปลัศคมุข
ราชา วจนมพรวัต || ๒ ||

สมุชชัย ทูล
๒. เมื่อทูโรชนเห็นกองทัพ
ฝ่ายวงศ์ปาดทุ ถึงกระบวน
รบเข้ามา ท้าวเธอจึงเข้าไป
ใกล้อาจารย์ (*) กล่าวคำตักท้อ
ไปนี้

ปสฺสโยตามุ ปาณเหตุปุตฺตฺราณา -
 จารุข มหตฺตมฺ จมฺมุ |
 วุชฺฌตามุ ทฺตฺรปทปฺตฺเรถน
 ตว ศิษฺสเบถน ธมฺมตา || ๓ ||

อตุร สุวา มเหษฺวาสา
 ภิมารุชฺชนสมา ยุธิ |
 ยุชฺชธานโน วิราฎฺฐสฺจ
 ทฺตฺรปทสฺจ มหารถะ || ๔ ||

ธฤชฺชฎฺเฏศฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 กาสีราชสฺจ วิรุชฺชวานุ |
 ปุริชฺชิตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส นรปฺตฺตฺตฺต | || ๕ ||

ยฺชฺชานนุชฺชสฺจ วิกฺตฺตฺต
 อุกฺตเมฆาสาสฺจ วิรุชฺชวานุ |
 เสากฺทฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สรวฺว เอว มหารถะ || ๖ ||

๓. กุชิต่านอาจารย์ กองทัพ
 ใหญ่ของปาณทบุตฺร จักวีธิ-
 ยุตฺร (ไก่แบบ) บุตฺรทฺรุต-
 ศิษย์ฉลาดของท่านเทียว

๔. นั้นมีนักรบแก้วนกล้า ทร-
 หก ทำเทียมภิมะและอรชุน
 ในเชิงรบอยู่หลายคน คือ ยุช-
 ธาน วิราฎฺฐ ทฺรุตหมู่ทหารด (๒)

๕. (ยิ่งกว่านั้นยัง) มี ธฤชฺช-
 ฎฺเฏศฺสฺสฺสฺส และเจ้าแห่ง
 กาสีผู้กล้าหาญ แล้วยังมีปุริชฺชิต
 ฤชฺชิตฺตฺตฺต และสฺสฺสฺส ล้วนเป็น
 จอมนระ

๖. ยิ่งอีกทั้ง ยฺชฺชานนุชฺชองอาจ
 อุกฺตเมฆาผู้ทรงความกล้าหาญ
 สุกฺทฺตฺตฺต และบุตฺรของเทว
 ปตี ล้วนเป็นมหารด

อสูมาก์ ตุ วิศิษฏา เข
ตานุนิโพธ ทูวิโชตตม !
นายกา มม ไสนุอสุข
สัชฌารุถิ ตานุ พุรวิมิ เต || ๗ ||

๗. ฝ่ายข้างเรา ไกรบังที่เป็น
นายกองชั้นเยี่ยมของกองทัพ
ข้าพเจ้า ท่านจงทราบ ท่าน
พราหมณ์ผู้อุทม ขอบอกท่าน
ไว้ เพื่อให้รู้จักนายกองทั้ง
หลายเหล่านั้น

ภวานภิษุมสจ กรุณเสจ
กฤปสจ สมิตชชะ |
อสุวตตมา วิกรุณเสจ
เสามทตตีสุตโตว จ || ๘ ||

๘. (มี) ท้าวท่าน ภิษุม กรรณ
กฤปผู้ยังยุทธ อักวัตตมา วิ-
กรรณ และโสมทักบุตรด้วย

อเนข จ พหวะ สุรา
มทระเด ตุขกุตชิวตาะ |
นานาสสตุรปหระณะ
สรวเว ขุททวิสารทေးะ || ๙ ||

๙. ยังมีนักรบผู้กล้าหาญอื่นๆ
อีกหลายคน พร้อมทั้งจะพลี
ชีพเพื่อข้าพเจ้า ใช้ศาสตราวุธ
ต่างๆ กัน ทั้งหมดชำนาญใน
การรบ

อปรุขาปุตติ ตทสูมาก์
พลั ภิษุมภากรุษิตม |
ปรุขาปุตติ ตุวิทเมเตษั
พลั ภิมาภิกรุษิตม || ๑๐ ||

๑๐. กระนั้น^๕พลฝ่ายเราอันมี
ภิษุมบัญชาการไม่ใคร่หนา
แน่น^(๑) ฝ่าย^๖รพลของเขาอันมี
ภิมะบัญชาการ หนาแน่นยิ่ง

อยเนมุ จ สรวเวมุ
 ขตภาคมวสฺสิตาธา |
 ภิษุมเมวาภิรฺกษณตุ
 ภวนฺตธา สรว เอว หิ || ๑๑ ||

๑๑. เมื่อเข่นนั้นท่าน (อาจารย์)
 ทลอกจนท่านทั้งหมด อันดำรง
 อยู่ตามส่วนในแนว (รบ) ทั้ง
 หลาย ขอจงช่วยเหลือภิษุมให้
 ได้

ตสฺย สํชนยนฺหฺรฺมฺ
 กุรวฺฤทฺทฺธธา ปิตามหธา |
 สีนํทํ วินทฺุโขจฺจโจะ
 สงฺขํ ทธฺเมา ปฺรตฺาปฺวาน || ๑๒ ||

๑๒. (ครั้นแล้ว) บู่เฒ่ากูรุ (๔) ผู้
 ทรงสง่าก็ให้ร้องแผกสิงหนาท
 ลั่น เป่าสังข์ขึ้นเพื่อปลุกใจท้าว
 เชอ

ตตธา สงฺฆาสุจ เภรฺยฺยสุจ
 ปณฺวานกโกมุฆาธา
 สทฺิสฺวาภิรฺกษณฺนฺต
 ส ศพฺุทฺสฺตุมฺโล' ภวตุ || ๑๓ ||

๑๓. ทันใด สังข์ เภรี บัณเฑาะว์
 กลองศึก และเขนง ก็ลั่นขึ้น
 พร้อมกัน เสียงนั้น ได้อีกทัก
 กึกก้อง

ตตธา เสฺวไตฺรฺหฺไยฺรฺยฺกฺเต
 มหฺติ สฺยฺนฺทฺเน สฺสฺติเตา |
 มาธวธา ปาณฺจาวสุจโจะ
 ทิวฺธา สงฺฆา ปฺรทฺธฺมฺตธา || ๑๔ ||

๑๔. จึงพระกฤษณะ และท้าว
 อรชุนซึ่งสถิตอยู่บนรถใหญ่ อัน
 เทียมด้วยม้าขาวก็เป่าสังข์ทัพย์
 รับ

ปาดุจชนุย์ หฤณีเกโส
เทวทศคิ ชนัชชะ |
เปาณุจารี ทชฺเมา มหาสงฺขิ
ภิมกรุม่า วุฏโกทระ || ๑๕ ||

๑๕. พระหฤณีเกศ (๕) เป้าปาดุจ-
ชนัยสังข์ ท้าวธณูชัย (๖) เป้า
เทวทศสังข์ ภิมะผู้นำกัวัวเป้า
มหาสังข์เปาณุจาร

อนนุตวิชัย ราชา
กุนต์ปุโคตร บุธิษจิระ |
นกุลละ สหเทวสุจ
สุโฆษมณิปุษุปเกา || ๑๖ ||

๑๖. ราชายุธิษฐิร โอรสนางกุน
ตีเป้าอนันทวิชัยสังข์ นกุลและ
สหเทพเป้าสุโฆษสังข์และ มณิ
บุษบก

กาสุขสุจ ปรมะเนาสะ
ศิขณเจ้ จ มหาณะ |
ชฎนุญทุมุโน วิราญสุจ
สาตุยภิสุจาปราชิตะ || ๑๗ ||

๑๗. ส่วนราชาของกาตี นายก
พลธนูคีขันฑ์ผู้มีหารณ ชฎนุญ-
ทุมุโน วิราญ สาตุยภิสุจาผู้ไม่ย่อ
ท้อ

ทรุปโท เทราปเทหาสุจ
สรวุสะ ปุฎถวิปเต |
เสากทุรสุจ มหาพาหุระ
สงฺขานทชฺมุระ ปุฎถก-
ปุฎถก || ๑๘ ||

๑๘. ทรุบท เทราปทีบุตร ทั้ง
หลายเหล่านี้ ทั้งหมดกัวัวกัน
โอ, ภวบดีและบุตรทั้งหลาย
ของสุภัทรมุมีผู้มีกัวัว ต่างก็
เป้าสังข์ชนทุกกัน

ส โหโห ธาตวรรษุญราณา
 หฤทธานิ วุขทวเขต |
 นกสจ ปุณณวิ โจว
 ตุมุโล วุบนนาทชน || ๑๙ ||

อด วุขวสุติตานุหฤทษุญวา
 ธาตวรรษุญรานุกปี่ธวชะ |
 ปรวฤตเต ศสุตวรส์ปาเต
 ธนุรทุมุข ปาณทวะ || ๒๐ ||

หฤษีเกศั ตทา วากุข —
 มิทขาห มหิปเต |
 เสนโยรุกโยรัมเชษ
 รดี สุดาปขเม' จุขุต || ๒๑ ||

๑๙. เสียงคำรณล้วน ก้องกัมพิฬ
 ยังหฤทัยแห่งบุครธฤตราษฎร์
 ให้หวั่นไหว

๒๐. ถ้าคัมภีร์นั้น ท้าวอรชุนบุคร
 ปาณทผู้ทรงกบฏวิชัย พอเห็น
 บุครธฤตราษฎร์ตั้งท่าเข้ามา
 และเมื่อการปะทะศีลตราเริ่ม
 ขึ้น จึงยกธนูขึ้น

๒๑. แล้วทรสักกับพระหฤษีเกศ
 ณ ครั่งนั้นตั้งค้อมไปนั้แหลมที-
 บก็

ท้าวอรชุนทรวีส
 จงเคลื่อนนรด ของข้าพเจ้าไป
 ระหว่าง กองทัพ ทั้งสองนั้น ชี
 อักยุต(๗)

ขาวเตตานุนิรเกษ'หฺม
โยทฺฐกามานวสฺสิตานุ |
โกรมยา สห โยทฺฐวฺย —
มสฺมึนฺนุรณเสมฺมุทฺยเม || ๒๒ ||

๒๒. เพื่อข้าพเจ้า จะได้มองเห็น
นักรบเหล่านั้นที่เตรียมพร้อม
แล้ว และกระหายรบอยู่ (ใคร
รู้) ใครบ้างซึ่งข้าพเจ้าจำต้อง
รบในสงครามเสียงซึ้น

โยตฺสฺสขมานานเวเกษ'หฺม
ย เอเต'ศฺร สมากตาสะ |
ธารุตราษฏฺฐรฺสฺสข ทฺรพฺพุทฺเธร —
ยฺพุทฺเธ ปฺรยจิกฺรฺษวะ || ๒๓ ||

๒๓. พวกเหล่านั้น^๕ ซึ่งมารวม
กันอยู่ ณ ที่นี้ด้วยความจงใจที่
จะรบ ใครที่จะทำการเพื่อบุตร
ธฤตราษฏร์ผู้ใจบาป พวก
เหล่านั้นแหละ^๕ ข้าพเจ้าต้อง
การเลือก

สัสช อุวาจ —

เอวมุทฺโต หุณฺธิเกโส
คุทาเกศน ภารต |
เสนโยรฺกโยรมเชย
สฺฐาปยิตฺวาร โธตฺตมมฺ || ๒๔ ||

สญฺชัยเล่าต่อ

๒๔. ข้าแต่เผ่าภระ เมื่อท้าว
คุทาเกศ^(๘) ได้ตรัสอย่างนั้นแล้ว
องค์หุณฺธิเกศก็ได้เคลื่อนพิชัยรด
ไปหยุด ณ ระหว่างกองทัพทั้ง
สอง

ภิชุม ไทรณปรมุขตะ
 สรวะษามุ จ มหิกุณิตามุ |
 อุวาจ ปารุถ ปสุโยทานุ —
 สมเวदानุภูนิตติ || ๒๕ ||

ตตฺราปสุขตฺตฺสฺถิตานุปารุถะ
 บิตฺตฺถานถ บิตามทานุ |
 อารุขานุ มาตฺตฺถานุภุราตฺถานุ
 ปุตฺตฺรานุเปาตฺ รานุสขสฺสฺถิตา |
 สฺวสฺสุรานุสฺสฺหุถุทฺสฺใจ
 เสนโยรฺกโยรฺบปี || ๒๖ ||

ตานุสฺมิกุณฺช ส เกานุเตชะ
 สรวานุ พนฺธฺนุวสฺสฺถิตานุ |
 กุฎฺปะยา ปฺรชาวิมุโฏ
 วิษฺทฺนุณิทมฺพฺรวิตฺ || ๒๗ ||

อรุชฺน อุวาจ —
 ทุฎฺษุณฺณเวมฺ สวชนิ กุฎฺษุณ |
 บุขฺตฺสฺ สฺมฺปสฺสฺถิตมฺ || ๒๘ ||

๒๕. อยู่ต่อหน้า ภิชุม ไทรณ
 และภักษัตริย์ทั้งผอง แล้วจึง
 ตรัสขึ้นว่าปารุถ (๘) จงแลดูวงศ์
 กุรุซึ่งประชุมกันอยู่นี้เถิด

๒๖. จึงท้าวปารุถได้ทอศพระ
 เนตรเห็นผู้เป็นบิดา บิดุ อาจารย์
 ลุง พี่ น้อง บุตร หลาน และ
 เพื่อน พ่อตาและมิตรซึ่งกัน
 และกัน อยู่เป็นชนชั้นระหว่าง
 กองทัพทั้งสองข้าง

๒๗. ครั้นแล้ว ท้าวเกานเตย (๙๐)
 ได้เห็นพวกพ้องเหล่านั้นทั้ง
 หมก อันเตรียมจะรบกันอยู่
 ความสังเวชก็เข้าทับถม จึงตรัส
 ด้วยความท้อถอยดังนี้

ท้าวอรชุนตรัส
 ๒๘. กุฎษณะ เมื่อข้าพเจ้าได้
 เห็นญาติอันเตรียมพร้อม และ
 กระจายรบ

สีทันตุ มม คาคูราณ
 มุข จ ปริศุขุติ |
 เวปถุสจ สรเร เม
 โรมหฤษุจ ชახเต || ๒๙ ||

๒๙. แขนขาข้าพเจ้าอ่อน ปาก
 แห่ง ศิวสัน ชนก็ถูกลุขัน

คานุทิว สุริสเศ หสฺตาตุ —
 ตวุกุใจว ปรีทหุขเต |
 น จ สกฺโนมฺขวสฺธาตุ
 ฤรมตีว จ เม มนะ || ๓๐ ||

๓๐. ธนุคานที่พหลกจากมือ ผิว
 หนังร้อนผ่าว ไม่อาจจะยืนอยู่
 ได้ ทั้งใจก็หม่นเวียนไปหมด

นิมิตฺตานิ จ ปสฺขามิ
 วิปริตานิ เกสว |
 น จ เสฺวโย นุปสฺขามิ
 หตฺวา สุวชนมาหเว || ๓๑ ||

๓๑. โอ เกศว^(๑๑) ข้าพเจ้าได้
 เห็นดวงอันวิปริต ทั้งมองไม่
 เห็นทางก็เสียเลย ในการที่จะ
 ประหารพวกพ้องในศึกนี้

น กางฺเกษ วิชยิ กุณฺษณ
 น จ ราชฺยิ สุขานิ จ |
 ก็ โน ราชฺเขน โควินฺท
 ก็ โภโครุชิวีเตน วา || ๓๒ ||

๓๒. กฤษณะเอ๋ย ข้าพเจ้าไม่
 หวังความชนะไม่ประสงค์ราช-
 สมบัติและความสุข ราชสมบัติ
 จะมีประโยชน์อะไรแก่ข้าพเจ้า
 เด่าโควินทะ^(๑๒) และทั้งจะมี
 ประโยชน์อะไรค้ำโยคะและ
 ชีวิต

เขษามรุต กางกฤษีต์ โน
 ราชูบี โภคาะ สุขานี จ |
 คอเม้วสุถิตา ขุทุเช
 ปุราณาสตุยกตุวา
 ธนานี จ || ๓๓ ||

๓๓. ข้าพเจ้าต้องการราชสมบัติ
 โภคะ และความสุข เพื่อประ-
 โยชน์แก่คนเหล่าใด คนเหล่า
 นั้นได้มารวมกัน เพื่อสุรบถัน
 ค่างไค้สละชีวิต และทรัพย์
 สมบัติของเขาเสียแล้ว

อาจารย์ ปัตระ ปุตุราส-
 ตไถว จ ปัตมาหะ |
 มาตุลาะศุวสุราะ เปาตุราะ-
 ศุยาละ สัพพนุชันสุตถา || ๓๔ ||

๓๔. อาจารย์ บิภา บุคร ทลอก
 จนบุรี ลุง พ่อตา หลาน น้อง-
 เขย และญาติอื่น ๆ

เอตานุ น หนุคุมิจนามิ
 ขุนโตปี มธุสุทน |
 อปี ไตรโลกุขราชุขสุข
 เหาโตะ กิ นุ มหัทฤเต || ๓๕ ||

๓๕. เหล่านี้ ข้าพเจ้าไม่ปรารถ-
 นาจะฆ่า แม้ข้าพเจ้าจะถูกฆ่า
 มธุสุทน^(๑๓)เอ๋ย แม้เพื่อจะได้
 เสวยราชย์ทั้งสามโลก ก็ถึงนั้น
 เราจะทำเพื่อโลกทำไม

นิตย ชารุตราษฎรานุ
กา ปุริตัสยาชุนารุทน |
ปาปเมวาสุรเขตสุมานุ
หิตฺวานาตตานิระ || ๓๖ ||

๓๖. ข้าพวงค์ ธฤตราษฎร์
เหล่านี้แล้ว ความอึดใจอะไรจะ
มีแก่เราหนา ท่านชุนารุทน^(๑๔)
บาปเป็นแน่ต้องเข้าเกาะข้าพ-
เจ้า แม้จะฆ่าผู้ต่อสู้ที่หวังเอา
ชีวิตข้าพเจ้า

ตสุมานุนารุทา วยฺ หนตุ
ชารุตราษฎรานุสุวพานุชวานุ |
สุวชนํ หิ กถํ หตฺวา
สุชินะ สุขาม มาชว || ๓๗ ||

๓๗. ฉะนั้น ไม่เป็นการเหมาะ
เลยที่จะฆ่าวงค์วานของธฤต-
ราษฎร์ ญาติของเรา เพราะ
ว่าเมื่อเราฆ่าญาติของเราแล้ว
จะเป็นคนมีความสุขอย่างไร
หนาท่านมาชว^(๑๕)

ขทฺยเปฺยเต น ปสฺยนฺติ
โลโกปหตเจตฺตสะ |
กฺลฺกฺษยกฺฤตฺ โทษํ
มิตรฺโทรเห จ ปาตกมฺ || ๓๘ ||

๓๘. ถึงแม้ว่า พวกเหล่านี้มีใจ
อันโลภครอบงำจนไม่เห็นโทษ
ในการทำลายตระกูล และทำ
การอันโหดร้ายต่อเพื่อน

กถํ น เชฺลขมสฺมาภึ
 ปาปาทสฺมานนึวตฺตุม |
 กุลฺกษบกฺกตํ โทษํ
 ปุรฺปสฺยทฺภีรฺชนารุทฺน || ๓๙ ||

กุลฺกษเข ปุรฺณสฺยนฺติ
 กุลฺลธฺรมาธ สฺนาตนาธ |
 ธฺรเม นฺนฺญเญ กุถํ กฺกตฺตฺสฺน-
 มธฺรโมภีภาวตฺตฺต | || ๔๐ ||

อธฺรมาภีภาวตฺตฺกฤษฺณ
 ปุรฺทฺยฺนฺติ กุลฺลสฺตฺริยธ |
 สฺตฺริยฺมฺ กุญฺญาสฺ วารุชฺฌเษ
 ชายเต วรฺณสํกระ || ๔๑ ||

๓๙. นี้อย่างไรกัน ข้าพเจ้าเห็น
 โทษ ชัดในการทำลายตระกูล
 แล้วจะไม่รู้วิธีป้องกัน จากการ
 ทำบาปเขี้ยวหรือ ทำนชนารุทน

๔๐. เพราะการทำลายตระกูล
 กุลธรรมที่สืบกันมา ย่อมพลอย
 เสื่อมไปด้วย เมื่อกุลธรรมเสื่อม
 แล้ว ก็จะเกิดอธรรม^(๓๖) ขึ้น
 แก่วงศ์ญาติ

๔๑. แน่ะกฤษณะ เพราะเกิด
 อธรรมขึ้น กุลสตรีก็เป็นอัน
 ล้มละลาย เมื่อกุลสตรีล้ม
 ละลายแล้ว ก็จะเกิดวรรณะสังกร
 (การเสียวรรณะ) ขึ้นนะ ท่าน
 วารุชฌเษ^(๓๗)

สักโร นรกาโยว
กุลฆุนานำ กุลสุข จ |
ปคฺนุติ ปิตโร หุยนำ
ลุปฺตปิตฺตโฆทกฺกฺริยาธะ || ๔๒ ||

๔๒. วรรณสังกร^(๑๘) จะลากลง
นรกทั้งผู้ทำลายตระกูลและปวง
ญาติ เพราะบรรพบุรุษ (ญาติ
ผู้ล่วงลับไปแล้ว) ของเขา
เหล่านั้นขาดผู้อุทิศปิตุและ
น้า (ไม่ได้ทำบุญส่ง) จะต้อง
พากันตกต่ำ

โทไซเรไตธะ กุลฆุนานำ
วรรณสังกรการโกธะ |
อดฺสาทฺยฺนุเต ชาตฺธิธฺมาธะ
กุลธฺมาศฺจ ศาสฺวตาธะ || ๔๓ ||

๔๓. โดยเหตุโทษของผู้ทำลาย
ตระกูล ซึ่งทำให้เกิดวรรณ-
สังกรชั้นนั้น ชาติกรรม (หน้าที่
ของคนในวรรณ) และกุลกรรม
ชั้วนัรฺนคฺร ย่อมสูญเปล่า

อฺตุสฺนฺนกุลธฺมาณามุ
มฺนุชฺชาณิ ชนารุทฺน |
นรเกณียคิ วาโส
ภวตฺตฺยฺนุสฺสุสฺรุม || ๔๔ ||

๔๔. ชนารุทฺน มนุษย์ที่มีกุล-
กรรมสูญเปล่า ต้องอยู่ในนรก
ชั้วนัรฺนคฺร ข้าพเจ้าได้ยินมา
ดังนี้

อโห พต มหตุปาปี
 กรตุ วุขวสีตา วขมุ |
 ขตุราชุขสุขโลเกน
 หนตุ สุวชนมุทุขคาะ ||๔๕||

ยทิ มามปรุติการ-
 มศสุตุริ ศสุตุรปาณยะ |
 ชารุตราษุฎุรา วณ หนุขุสุ-
 ตนุเม เกษมตรี ภเวตุ ||๔๖||

สัชย อุวาจ-
 เอวมุคุตวาราชุนะ สัเชย |
 รโถปสุถ อุปาวิศตุ
 วิสุถุชย สคริ จาปี
 โสภสัวิกุนมานสะ ||๔๗||

๔๕. โอ้โอ้! นี่เราเริ่มที่จะทำ
 บาปอย่างใหญ่หลวง เจกนาจะ
 ชำญาติของเรา กัวยละโมภที่
 จะเสวยราชสมบัติและราชย์สุข
 ของคนทั้งหลาย เขาทั้งหลาย
 เหล่านั้นอยู่ก่อนหน้าแล้ว

๔๖. หากบุตรธฤตราษุฎุรมีอาวุธ
 ในมือ บังอาจฆ่าข้าพเจ้าผู้จะ
 ไม่ขัดขวางไม่มีอาวุธเสียในสง-
 กรามนี้ ก็จะทำให้ข้าพเจ้า
 เป็นสุขกว่า

สดุษยทุลทอไป
 ๔๗. เมื่อได้ครัส ณ สนามรบตั้ง
 นั้นแล้ว ท้าวอรชุนก็ทงพระ
 กายลงบนรถที่นั่ง บัถธุและ
 ศรออกไป หัวใจของท้าวเธอ
 ท่วมท้นด้วยความโสภ

โอมุ ตตุ สทติ สุมุททุกควทุกิตา-
 สุปนิตตุสุ พุรหุมวิททยาย้า
 โยคสาศุเตเว สุมุททุกควนารุชุน-
 ส้วาเทรชุนวิททยาทโยโค นาม
 ปุรตโม'ชญาชะ ||๑||

อถยบายที่หนึ่ง
 ชื่ออรชุนวิททยาทโยค
 ในเรื่องพระกฤษณะและอรชุน
 ในโยคศาสตร์ ซึ่งเป็นพรหมวิททยา
 (ปรัชญา) อันมีมาในคัมภีร์อุป-
 นิษัท กังนั้แล
 โอมุ ตตุ สตุ

หมายเหตุอธิบายที่ ๑

๑. อาจารย์ โทฺรณ

๒. เอกาทศสหัสราณ โยชเขตฺ ขสฺตุ ชนฺวินาม |
ศสฺตุรสาสฺตุรปฺรวัดเสจ มหารถ อิติ สมฺมุตฺตมฺ ||

มฺนฺลฺมฺตฺติ

ผู้ใดก่อนับได้ตั้ง ๑๑,๐๐๐ คน และรอบรู้ในยุทธศาสตร์ ผู้
นั้น เรียกว่า มหารถ

๓. อปรยาปฺก ไม่ไคร่หนาแน่น เนื้อความในโคลงนี้แปลได้ ๒ นัย
อปรยาปฺก แปลว่า ไม่เพียงพอ ไม่หนาแน่นก็ได้ หรือแปลว่า
มากมายเหลือเกินก็ได้ และทั้งคำว่า ปฺรยาปฺก ก็มี ความหมาย
๒ นัยคู่กัน คือ แปลว่า หนาแน่น เพียงพอ มีจำนวนนับไม่
ถ้วน หรือแปลว่า มีจำนวนพอจะนับได้ก็ได้

๔. อาจารย์ โทฺรณ

๕. หฤชีกต ผู้อยู่เหนืออินทรี คือพระกฤษณะ

๖. ท้าวอรชุน

๗. อักยฺก ผู้ไม่จุก คือ ไม่เคลื่อนหรือไม่ตาย เป็นชื่อของพระกฤษณะ

๘. กุฑาเกศ ผู้ได้รับชัยชนะความนอนหลับแล้ว หมายถึง อรชุน

๙. ปารต บุตรของนางปฤดา (ชื่อมารดาของท้าวอรชุน) หมายถึง
ถึงท้าวอรชุน

๑๐. เกานฺเตย บุตรของนางกุนติ (ชื่ออีกชื่อหนึ่งของมารดาท้าว
อรชุน) หมายถึงท้าวอรชุน

- ๑๑. เกศว ผู้นอนอยู่ในน้ำคือมุลเหตุของโลก ชื่อของพระกฤษณะ
- ๑๒. โกวินท ผู้แพร่หลายอยู่ทั่วอินทรีหรือทั่วโลก ชื่อของพระกฤษณะ
- ๑๓. มธุสทูทน ผู้ทรมาณยักษมีชื่อว่า มธุ ชื่อของพระกฤษณะ
- ๑๔. ชนารุทน ผู้ทรมาณยักษมีชื่อว่า ชนะ ชื่อของพระกฤษณะ
- ๑๕. มารพ สามีของพระลักษมี เป็นชื่อของพระกฤษณะ
- ๑๖. ความจ้งไร หรือ กลัมภร
- ๑๗. วารุชเณย ผู้สืบสายจากวฤษณ์ โดยเฉพาะหมายถึง พระกฤษณะ
- ๑๘. อานูโลมฺเบน วรุณาน์ ขชฺชนุม ส วิธิะ สุมฤตะ
 ปฺราติโลมฺเบน วรุณาน์ ขชฺชนุม ส วรุณสงฺกระ
 มนุสมฤติ

กำเนิดวรรณะโดยอนูโลมณัย จักเป็นความเกิดอันถูกต้อง
 กำเนิดของวรรณะโดยปฏิโลมณัย จักเป็นวรรณสังกร ฯ

วรรณะมี ๔ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ ไวศุย ศุทร ถ้าชายพราหมณ์
 ได้ภรรยาเป็นกษัตริย์ ไวศุย หรือ ศุทร จักเป็นอนูโลมณัย ไม่เสีย
 ธรรมเนียม แต่ถ้หญิงเป็นพราหมณ์ ไปได้สามีเป็นกษัตริย์ ฯ ล ฯ
 จักเป็นปฏิโลมณัย ถือเป็นการเสื่อมเสียวรรณะ

อด ทวีติโย'ธฺยาอะ

ศฺรึมหทฺลวทฺลิตายั

สําขุโยโธ นาม

อัธยา^๔ที่ ๒

สํางขะโยค

หลักฐั

สํชข อฺวาจ-

คํ ตถา กุฎปชาวิมุญ-

มศฺรฺวปฺรฺณเกฺลเกฺษณมฺ

วิษฺหนตฺมิตํ วากฺย-

มฺวาจ มชฺสุทฺนะ

||๑||

สญฺชัย ทฺลค่อไป

๑. แก่ท้าวเธอ ผู้มีความสงสาร

ซาบซึ้ง เนกรเปี่ยมด้วยอั-

สฺซล และท้อถอยเช่นนั้น พระ

มชฺสุทฺนะ ได้ทว้ศก้าเหล่านั

ศฺรึภกฺวานฺวาจ-

กฺุตศฺตุวา กศฺมฺลมิตํ

วิษเม สมฺปสฺสฺถิตมฺ

อนารุขชฺษุญฺมศฺวรุคฺข-

มกัวิคฺกกรมฺรุชฺน

||๒||

พระกฤษณะ ท้วงชนว่า

๒. โฉนจึงกลายเป็นอ่อนแอไป

กั้งนี้ อรชุน ! ซึ่งมักจะเป็นแก่

ผู้เฉาโลก คักทางสวรรคค์ของ

ตน และทำให้เสียชื่อเสียงแก่

ท่านมิใช่หรือ ฯ

โกถพุขี มา สุขุม กมะ ปารถ
 ในตตุตวขุขุปทุเขตเต |
 กุขุทรี หฤททยเทารุพลุขี
 คยกุตุไวคตนิชฺฐ ปรัตป || ๓ ||

๓. อย่าไปหาความไม่ใช้ลูกผู้ชาย
 ซิ ปารถ ! ไม่สมกับท่าน จง
 บัดความอ่อนแออันเลวทราม
 ของหัวใจเสีย แล้วยืนขึ้นเถิก
 ปรัตป^(๑)!

อรุชุน อูวาจ-
 กถิ ภิชุมมทํ สํเชช
 ไทฺรณํ จ มธฺสูทน |
 อิชฺฐิกะ ปฺรติโยคฺสูชยามิ
 ปุชารุหาวริสูทน || ๔ ||

ท้าวอรชุน ทูล
 ๔. มธฺสูทน ! ข้าพเจ้าจะเอาศร
 ภิชุม และอาจารย์ไทรณ ผู้มี
 ค่าควรนับถือ ในสงครามนั้น
 อย่างไม่ไถ่เล่าอริสฺทูทน^(๒)

คฺรุณหตฺวา หิ มหานุภวาน
 เสฺวโย โภกตุํ โภกฺษุขมบิห
 โลกเก |
 หตฺวารุถกามาสุตฺ คฺรุณิโหว
 ภูณฺชึช โภคานํ วุชฺชรปฺรทฺกฺุชาน
 || ๕ ||

๕. แท้ที่จริง แม้จะต้องกิน
 อาหารที่เขาให้ทาน เพื่อยัง
 ชีวิตให้อยู่ในโลกนี้ เพราะไม่
 ฆ่าครูผู้มีเกียรติยิ่ง ยิ่งดีกว่า
 หากข้าพเจ้าฆ่าครูด้วยกระหาย
 ทรมภัยสมบัติ ก็เท่ากับจะต้อง
 กินอาหาร อันระคนด้วยโลหิต
 จะสุขได้อย่างไร ?

น โจตทวิทุมะ กตฺรณโน คุวโย
ยทฺวา ชเขม ยทฺ วา โน ชเขยฺชะ |
ขานฺน หตฺวา น ชชฺวียาม-
สฺส เตวฺ สฺส ตึคาธ ปฺรมุเช ชาวต-
ราชญฺวารธ || ๖ ||

๖. เรายังไม่รู้เลยว่า ใครจะเข้ม-
แข็งกว่ากัน เราจะชนะเขา
หรือเขาจะชนะเรา เราอาจ
ไม่ปรารถนาที่จะครองชีวิตอยู่
เพราะการฆ่าพวกไท พวกนั้น
คือ บุตรธฤตราษฎร์ ได้เตรียม
พร้อมอยู่ต่อหน้าเสียแล้ว

การุปลฺลยโท โสปฺหตฺสฺวภาวธ
ปฺฤจฺฉามิ คุวํ ชฺรุมสํมุฉ-
เจตาธ |
ยจฺเญวชะ สฺขานฺนุสฺสจฺจิตฺ พฺรุหิ
ตฺนุเม
สฺมิขฺสฺส เต หิ สฺสาธิ มํ คุวํ
ปฺรปฺนฺนฺม || ๗ ||

๗. โทษแห่งความอ่อนแอ ได้
ครอบงำธรรมคาของข้าพเจ้า
เสียแล้ว ใจของข้าพเจ้ามีทมน
ต่อหน้าที่ (ธรรมสัมโมหะ^(๓))
ข้าพเจ้าถามท่าน ขอท่านจง
แนะนำข้าพเจ้าโดยจริงเถิด อย่าง
ไหนก็ว่ามาเถอะ อย่างข้าพเจ้า
เป็นศิษย์ สอนข้าพเจ้าด้วย
ข้าพเจ้าได้มอบคนแก่ท่านแล้ว

น หิ ปุรปุศุขามิ มมาปนุทุ-
 ยาทุ
 ขจุโลกมุจฺโฆณณมินุทุริยาณามุ|
 อวาปุย ภูมาวสปตฺตนมฺฤตฺธิ
 ราชยํสุวณณามปีจาธิปตฺตฺยมุ||๙||

สังข อวาจ —

เอวมุกฺคฺตฺวา หุฏฺฐิเกศํ
 กุฑาเกสฺส ปรีตป |
 น โยศุสฺส อิติ โควินท —
 มุกฺคฺตฺวา ตฺมุณํ พภูวห ||๙||

ตมฺวาจ หุฏฺฐิเกสฺส
 ปุรฺหสนฺนฺนฺว ภาวต |
 เสนโยรฺกโยรฺมฺชฺเช
 วิยฺทฺนฺตฺมิทํ วจะ ||๑๐||

๙. ข้าพเจ้ามองไม่เห็นเลย อะไร
 จะมาบั่นเป้าความโศก อันทำให้
 อินทรีย์เหือกแห้งนี้ได้ แม้
 จะได้ปกครองแผ่นดินอันกว้าง
 (จะได้ปกครอง) ราชอาณาจักร
 อันไม่มีใครเปรียบและ
 แม้จะได้สมบัติในเมืองแมน

ตฺมุชฺชยฺยฺตฺตฺวํ กุโ

๙. ท้าวกุฑาเทศผู้ชนะศัตรู ครั้น
 ได้ร้องขอค้ำนี้แล้ว จึงทูลแก่
 พระหุฏฐิเกศว่า “ข้าพเจ้าจะ
 ไม่รบ” แล้วก็กระทำอาการ
 กุชณิภาพอยู่

๑๐. โอ ภารต! ทนไคนั้น พระ
 หุฏฐิเกศยัม จึงตรัสแก่ท้าวเธอ
 ผู้ซึ่งระทมโศกในท่ามกลาง
 ระหว่างกองทัพทั้งสองด้วยถ้อย
 คำเหล่านี้

ศุภกานวาล —

อโศกานนุโศกสตุ
ปฺรชฺฌาวาทิสฺส ภาสเส |
คตาสุนคตาสุสฺส
นानุโศกนุติ ปณฺทิตา || ๑๑ ||

นเตวาทิ ชาตุ นาสี
น ตฺวึ เนเม ชยาธิปาเส |
น โจว น ภวิษฺยามะ
สรวเว วยมตเส ปรมุ || ๑๒ ||

เทหิโน'สฺมิณฺหุ ขลา เทเห
เกามาริ เขาวนึ ชวา |
คตา เททานุตรปฺราปฺติ
รฺฐิสฺสตุตฺตฺว น มุหฺยติ || ๑๓ ||

พระกฤษณะตรัส

๑๑. พระองค์ กำลังโศกถึงผู้ซึ่ง
ไม่ควรโศกถึง และยังตรัสถ้อย
คำอันหลักแหลม แต่ก็มีได้
ทรงทราบความหมายอันซึ่ง
แห่งถ้อยคำนั้น บัณฑิต (ผู้
อันแท้จริง) ย่อมไม่เสียใจถึงสิ่ง
ที่มีชีวิตอยู่และสิ่งที่ตายไปแล้ว

๑๒. ไม่มีสมย์ใดที่เราไม่ได้เป็น
มาแล้ว แม้พระองค์ และ
กษัตริย์เหล่านั้นด้วย และแน่
นอนจะเป็นไปไม่ได้ว่า เราทั้ง
ปวงจักไม่เป็นไป ในสมย์ต่อไป

๑๓. ผู้อาศัยร่างกาย (ชีวาत्मन्) มีความเป็นเด็ก ความเป็นผู้ใหญ่และความเป็นผู้แก่ อยู่ในร่างกายฉันใด การรับเอาร่างกายอื่น ก็มีอยู่ฉันนั้น ชีวชน ย่อมไม่หลงในเรื่องนั้น

มาตุราสุปฺรสาสุตฺต เกานุเตย
 ศีโถษุณสุขุทฺตะขทา |
 อากมาปายิโน'นิตฺยา —
 สุตฺตาสุตฺติกุสฺสว ภาวต || ๑๔ ||

๑๔. เกานุเตย! อาการสัมผัส
 ระหว่างวิษัยกับอินทริย์ (๔) ยัง
 ให้เกิดหนาวและร้อน สุขและ
 ทุกข์ ด้ายเทไปมาไม่ยุติแน่นอน
 จงออกกลิ่นเอาเถิด ภาวต!

ยํ หิ น วุชฺฌณนุเตยเต
 ปุรุชฺชํ ปุรุชฺชรมภ |
 สมทฺตะขสุขํ ธีรํ
 โส'มฤตตฺวาบ กถุปเต || ๑๕ ||

๑๕. แน่ะท่านผู้เลิศบุรุษ ธีรชน
 ผู้ไม่หวั่นไหวต่อผัสสะเหล่านั้น
 มีความสม่ำเสมอในสุขและทุกข์
 นั้น ย่อมเหมาะแก่ความเป็น
 อมฤต

นาสโต วิทฺตเต ภาโว
 นากาโว วิทฺตเต สตะ |
 อุกโขรบี ทุณฺโฏ'นุตฺต —
 คุวนโยสุตฺตตฺวาทฺตฺตฺตํ || ๑๖ ||

๑๖. สิ่งที่ไม่มียู่ ย่อมไม่มีภาวะ
 สิ่งที่มีอยู่ ย่อมไม่ไร้ภาวะ ที่สุด
 แห่งปรัชญานัยทั้งสองนี้ ปราชญ์
 ผู้เห็นความดองแท้ของสิ่ง
 กางๆ ย่อมเห็นแจ้งตลอด

อวินาศิ ตุ คทวิทุธิ
 เยน สรวุมิทธิ คตม |
 วินาศมวชชสุยาสุข
 น กศุจิตุภคฺคฺมวหฺติ || ๑๗ ||

๑๗. พึงรู้ไว้ด้วยว่า สิ่งซึ่งแผ่ทั่ว
 สกลจักรวาลนี้ ย่อมไม่มีความ
 พินาศ ใคร ๆ ไม่อาจทำสิ่ง
 ซึ่งไม่เสื่อมสิ้นนี้ให้พินาศไปได้

อนุตวนุต อิเม เทหา
 นิคฺขสฺโยภุตาธ ศวีริณ |
 อนาสิโน'ปฺรเมชฺช
 คสมฺมาทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต | ๑๘ ||

๑๘. นี้ท่านเรียกว่า ศวีริณ (จิต
 ซึ่งอาศัยว่าง) เป็นสภาพเที่ยง
 แท้ ไม่พินาศ อยู่เหนือการ
 พิศุจน์ (๕) เข้าอาศัยอยู่ในว่าง
 ภายนอกเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ ฉะนั้น
 จงรบเถิด ท่านเผ่าภรต!

ข เอนํ เวตฺติ หนุตาวี
 ยศฺุจันํ มนฺชเต หตม |
 อุภา เต น วิชานีโต
 นานํ หนฺติ น หนฺชเต || ๑๙ ||

๑๙. ใครนึกเอาว่า 'ศวีริณนี้เป็น
 ผู้ฆ่า และคิดเอาว่า ศวีริณนี้
 เป็นผู้ถูกฆ่า เขาทั้งสองนั้นเป็น
 คนไม่รู้ (ความจริง) ศวีริณนี้
 ไม่ได้ฆ่าใคร และไม่ถูกใครฆ่า

น ชายเต มุขิตเต วา กทาจิ—
 นุณย์ ภูคฺวา ภูวิตา วา น ภูยะ |
 อโช นิตฺยะ ศาสฺวโต' ยํ ปฺรา-
 โณ

น หนุยเต หนุยมานเน ศรีเว

|| ๒๐ ||

เวทาวินาสินํ นิตฺยํ

ช เอนมชมวฺยขมฺ

กถิ ส ปฺรุณะ ปารุถ

กํ ฆาตขติ หนฺติ กมฺ || ๒๑ ||

วาสํสิ ชฺรฺณานิ ขถา วิหาช
 นวานิ คุฏฺหุณฺตติ นโร'ปฺราณิ |
 ตถา ศรีวฺราณิ วิหาช ชฺรฺณา-
 นฺยฺนฺยานิ สํขาทิ นวานิ เทหิ

|| ๒๒ ||

โนนํ ฆินฺนฺทฺนฺติ ศสฺตุรฺรณิ

โนนํ ทหติ ปาวกะ

น โจนํ ฤทฺถทฺนฺตฺยาไป

น โสชขติ มารุตะ || ๒๓ ||

๒๐. ศรีวิณนี้ ไม่เคยเกิด ไม่เคย
 ตาย จะไม่เป็นอีก เมื่อได้เป็น
 แล้ว ศรีวิณนี้ไม่เกิด เทียงใน
 ภายหน้า และเทียงมาแล้ว
 ย่อมฆ่าไม่ตาย ในเมื่อร่างกาย
 ถูกฆ่า

๒๑. ผู้ซึ่งรู้จักสิ่งอื่นไม่เกิด ไม่
 สิ้น ไม่อาจถูกทำลาย และ
 เทียงแท้ เราจะถูกฆ่าหรือจะ
 ฆ่าใครได้อย่างไร ปารถ

๒๒. เหมือนคนถอกเครื่องนุ่ง-
 ท่มอันเก่าเสีย สวมชุดอื่นซึ่ง
 เป็นเครื่องใหม่ฉันทิ ชีวาค-
 มันที่อาศัยร่างกายก็ฉันทิ ทั้ง
 ร่างเก่าเสีย เข้าสู่ร่างอื่นอัน
 เป็นร่างใหม่

๒๓. ชีวาคมันนี้ ไม่ถูกอาวุธ
 ประหารไม่ถูกไฟไหม้ ไม่เบียด
 ฆ่า ไม่ถูกลมพัดให้แห้ง

อจุเฉโทหฺยัมทาโหฺยัม—
 มกุเลทุโย'โสฆุย เอว จ |
 นิคฺขะ สรวคตะ สฺถาณุ—
 รจโล'ยฺ สนาตนะ || ๒๔ ||

๒๔. ชีวาทมนั้น ไม่ถูกตัด ไม่
 ถูกเผา ทำให้เบียดไม้ได้ ทำให้
 แห้งไม้ได้ เทียงแท้ ปราภฏทั่ว
 ไป มั่นคง ไม่หวั่นไหว และ
 ยั่งยืน

อวฺยกุโต'ยฺมจินฺตฺโย'ยฺ—
 มวิการโย' ยมฺจุยเต |
 ตสฺมาเทวฺ วิทฺโถวณฺ—
 นานุโสจิตฺมรฺหสิ || ๒๕ ||

๒๕. ชีวาทมนั้น ท่านกล่าวว่า
 ไม่มีความปราภฏ เป็นอจินไตย
 ไม่มีvikara (ไม่เปลี่ยนภาวะ)
 ฉะนั้นเมื่อรู้ว่าเป็นกัมมันแล้ว
 ท่านไม่ควรเศร้าโศกถึงเลย

อด ใจนํ นิคฺขะชาตํ
 นิคฺขํ วา มนฺยเส มุฏฺตมฺ |
 ตถาปี คุวฺ มหาพาโห
 โนวฺ โสจิตฺมรฺหสิ || ๒๖ ||

๒๖. หรือแม้หาก ท่านจะคิดว่า
 อาตมฉันท์ต้องเกิดเสมอ และ
 ต้องตายเสมอกระนั้นแล้ว ท่าน
 ก็ไม่ควรโศกเลย มหาพาหุ !

ชาติสุขํ หิ ชฺชวโ มุฏฺตฺย—
 รุชฺชวฺ ชนฺนํ มุฏฺตฺย สุขํ จ |
 ตสฺมาทปฺริหารุเช'วฺเถ
 น คุวฺ โสจิตฺมรฺหสิ || ๒๗ ||

๒๗. เพราะเที่ยงอยู่ว่า สิ่งที่เกิด
 แล้วต้องตาย และเที่ยงอยู่ว่า
 สิ่งที่ตายแล้วต้องเกิด ฉะนั้น
 ท่านไม่ควรเสียใจในสิ่งซึ่งจะ
 หลบหลีกไม่ได้

อวยกุตาทนี ภูตานี
 วุยกุตมชยานี ภารต |
 อวยกุนิชนานูเชว
 ตตฺร กา ปรีเทวนา || ๒๘ ||

๒๘. ภูตทั้งหลายมีเบื้องตนเป็น
 สิ่งที่ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ท่าม
 กลาง ทั้งเบื้องปลายก็ไม่
 ปรากฏอีก อรชุน! จะคร่ำ
 กรวณไปใยในเรื่องนี้

อาศุจรวตฺตฺปศฺยตี กศฺจิทฺเทน—
 มาศุจรวตฺตฺวทตี ตโถว จานุชฺชะ |
 อาศุจรววจฺจโณมนุชฺชะ สฺฤโณติ
 สฺรุตฺวาเปยฺนํ เวท น ใจ
 กศฺจិតฺ | || ๒๙ ||

๒๙. ชีวามันนี้ ใครสังเกต ก็
 ว่าอัศจรรย์ ใครกล่าวถึง ก็ว่า
 อัศจรรย์ ส่วนผู้ฟังก็ไต่ถามว่า
 อัศจรรย์ แม้ครั้นไต่ถามแล้ว ก็
 ไม่มีใครสักคนเข้าใจ

เทหิ นิคฺขมวชฺเชยฺย
 เทเห สรวฺสุช ภารต |
 ตสฺมาตฺสรวาณิ ภูตานี
 น कुर्व โสจิตฺมวฺหสี || ๓๐ ||

๓๐. ภารต! สิ่งอันสิงอยู่ในร่าง
 กายของทุกคนนี้ ใคร ๆ ย่อม
 ชำไม่ไต่เป็นนิตย์ ฉะนั้น ท่าน
 ไม่ควรเศร้าโศกถึงสัตว์มีชีวิต
 ใด ๆ เลย

สวธรรมบิ จาเวกุษย
 น วิกรมบิคุมรหสิ |
 ธรรมยาทุชิ ยทุธาจเจอร์โย'
 นยตุ
 กุชคฺวิยสฺย น วิทฺยเต || ๓๑ ||

ขทุฤจฺฉยา โจปปฺนุํ
 สฺวรกทฺวารมปาวุฤตมฺ |
 สฺจันธ กุชคฺริยา ปารุถ
 ลภนฺเต ยทุธ มิตฺถสฺม || ๓๒ ||

อด เจตฺตฺวมิํ ธรรมบิ
 สํกรามํ น กริษยสิ |
 ตตธ สฺวธรรมํ กิรฺติ จ
 หิตฺวา ปาปมวาปฺสฺยสิ || ๓๓ ||

อกิรฺติ จาปิ กุชานิ
 กถบิษฺยนฺติ เต วุชฺขามุ |
 สํภาวิคฺสฺย จากิรฺติ
 รุมฺรณาทคฺวิจฺยเต || ๓๔ ||

๓๑. พิจารณา หน้าที่โดยตรง
 ของท่านซิ ท่านไม่ควรจะหวั่น
 ไหว เพราะในนามกษัตริย์ ไม่
 มีอะไรจะดีกว่าสงครามที่เป็น
 ธรรม

๓๒. ปารถ! กษัตริย์ผู้มีความ
 สุข ย่อมได้สงครามอันเผอิญมา
 ถึงโดยลำพังเช่นนั้น และซึ่ง
 นับว่าเป็นการเปิดประตูสวรรค์

๓๓. ถ้าและว่า ท่านจักไม่ทำ
 สงครามอันเป็นธรรมเช่นนั้น
 ไซ้ร ท่านก็จะละหน้าที่โดย
 ตรงของท่าน และเกียรติยศ
 ของท่าน ได้รับแต่ความชั่วช้า
 อยู่ถ้ายะเียว

๓๔. ปวงมนุษย์ จะโฆษณาความ
 เสียชื่อเสียงของท่านไม่มีที่สิ้นสุด
 และความเสียชื่อเสียงจะ
 ร้ายยิ่งกว่าความตายสำหรับผู้มี
 กำนะสูง

ภยาทุรณาทุปรดี
 มสฺยบุนเต ตฺวํ มหาธธา |
 เขมฺภํ จ ตฺวํ พหุมนโต
 ภูตฺวา ยาสุยสึ ลลาธวมุ || ๓๕ ||

อวาจฺยวาทำศฺจ พหุณุ
 วทิสฺยบุนติ ตวาหิตาธ |
 นินฺนทนตฺสฺตว สามรฺญยํ
 ตโต ทฺุชตฺรํ นุ กิมุ || ๓๖ ||

หโต วา ปฺุวาปฺุสุยสึ สุวรุคํ
 ชิตฺวา วา โภกฺษยเส มหิมุ |
 ตสฺมาทฺุตฺติณฺฐู เกานฺุเตย
 ยฺุทฺุชาย กฺุณฺตนิสฺยชะ || ๓๗ ||

๓๕. พวกมหารณทั้งหลายจะคิด
 ว่าท่านหนักค้ำด้วยความชลาศ
 และท่านก็เป็นผู้ที่เขายกย่องอยู่
 จะกลายเป็นผู้มีคนนับถือน้อย
 ลง

๓๖. และศัตรูของท่าน จะพากัน
 กล่าวด้อยค่าอันไม่ควรกล่าว
 มาก ทั้งจะหมิ่นประมาทสมรรถ
 ภาพของท่าน อะไรเล่าจะเจ็บ
 ยิ่งกว่านี้

๓๗. หากถูกฆ่า ท่านก็จะได้
 เสวยสวรรค์ ถ้าชนะก็จะได้
 ครอบแผ่นดินโลก ฉะนั้น จง
 ลุกขึ้นทำความตกลงใจที่จะรบ
 เด็ด กุณฺตีบุตร (๖) !

สุขทุชะเช สเม กุตุควา
ลาภาลาภา ชยาชเย |
คโต บุทุชยา บุชชสว
โนว ปาปมวาปุสฺยสี || ๓๘ ||

๓๘. จงทำความสม่ำเสมอ ใน
สุขและทุกข์ ลาภและเสื่อมลาภ
ความชนะและความแพ้ ฉะนั้น
จงเตรียมพร้อมเพื่อรบ แล้ว
ท่านจะไม่บาปอย่างนี้

เอชา เต'ภีหิตา ส้าเชย
พุทุชริโยเค คุวิมา สฺฤณฺ |
พุทุชฺยา บุกฺคโต ยยา ปารุถ
กรุมพนฺธิ ปฺรหาสุยสี || ๓๙ ||

๓๙. คำสอนที่แนะนำท่านมา
แล้วอย่างนี้ เป็นไปในแง่สงฆ-
ชยะ^(๗) กราวนี้จึงฟังคำสอน
แง่โยคะ^(๘) ซึ่งจะทำให้ท่าน
พ้นเครื่องผูกของกรรมด้วย
ประกอบตามคำสอนนี้ ปารต !

เนหากิกรรมนาโส'สฺติ
ปฺรตุชวาโย น วิทฺยเต |
สฺวลฺปมปฺยสฺย ชฺรุมสฺย
ตุรายเต มหโต ภยตุ || ๔๐ ||

๔๐. นี้แหละ ไม่มีเสียประโยชน์
ในเบื้องต้น ไม่มีเสียประโยชน์
ในเบื้องปลายเลย แม้จะเป็น
จำนวนน้อยของหมวดกรรมนี้
ก็ยังป้องกันมหาภัยได้

วฺยวสาชาตุมิกา พุทธิ
 เรเกห กุรฺนนุทน |
 พหุสาชา หยฺนฺนุตาสุจ
 พุทฺธโยวฺยวสาชานามุ ||๔๑||

๔๑. แนะ กุรฺนนุทนะ!^(๕) ใน
 โลกนี้ พุทธิ (ความเข้าใจ) ของ
 ผู้ซึ่งเป็นไปในความมั่นคง มี
 อยู่เพียงหนึ่งเท่านั้น แต่ว่า
 พุทธิของผู้ซึ่งขาดความมั่นคง
 แยกออกเป็นหลายสาขามาก
 มายไม่มีสิ้นสุด

ชามิมฺมา ปุชฺชูปฺปิตฺตา วาจมุ
 ปฺรฺวทฺนฺนฺตฺยวิปฺสฺสฺสฺสฺส |
 เวทฺวาทรตาธ ปาเรถ
 นานฺนฺยทฺสฺสฺสฺสฺสฺส วิทฺนฺน | ||๔๒||

๔๒. ปาเรถ! กายอฉันกล่าวโดย
 คนโง่ ซึ่งหลงยินดี เฉพาะ
 เพียงคำพระเวทพูดอยู่แต่ว่า
 ไม่มีอื่นนอกจากนี้

กามาตฺมานะ สุวรุคฺปฺรา
 ชนฺนฺมกรฺมผลปฺรฺทามุ |
 กุริชฺชาวิเสษพฺหุลา
 โภโกศฺสฺวรุคฺคฺติ ปฺรฺติ ||๔๓||

๔๓. ในใจเขาเต็มไปด้วยกาม ยึด
 เอาสวรรค์เป็นอย่างยอด รับ
 เอาการเกิด ว่าเป็นเหมือนผล
 แห่งกรรม ประกอบพิธีการ
 แปลก ๆ ต่าง ๆ เพื่อจะไ้รับ
 เครื่องอุปโภคและบริโภค (คือ
 โภคะ และความเป็นใหญ่)

โกโลกศุวรายปฺรศกฺดานำ
 ตยาปหุฤคเจตสามุ |
 วุยวสาชาตุมิกกา พุฑุธิระ
 สสมาธา น วิชัยเต ||๔๔||

๔๔. สำหรับ ผู้ซึ่งชั่งอยู่ใน
 เครื่องอุปโภค บริโภค มีจิตใจ
 อันกำเริบยอนนั้น ครอบงำแล้ว
 พุทธิอันมั่นคงย่อมไม่ถึงลงสู่
 สมาริไค

ไตรคุณุยวิษยา เวทา
 นิสฺไตรคุโณเย ภวารุชุน |
 นิรุทวนุโทว นิตฺยสตุตฺวาสุโถ
 นิรุโยคเกษม อาคฺมวานุ ||๔๕||

๔๕. อรชุน เวทประกอบด้วย
 คุณสามชนิด^(๔๐) จงพ้นจาก
 คุณทั้งสามนี้ จงปราศจากทวัน-
 ทวธรรม^(๔๑) จงตั้งมั่นในสัท-
 วะ^(๔๒) เป็นนิตย์ จงไม่มีความ
 ปราศรณา และจงเป็นอิสระ
 แก่สิ่งทั้งปวง จงเป็นผู้ดำเนินคน

ขวานรุต อุทปาน
 สรวตตะ สปุลฺโตทเก |
 ตวานุ สรวะษุ เวเทษุ
 พุราหุมนสุย วิชานตะ ||๔๖||

๔๖. ประโยชน์ซึ่งมีอยู่ในบ่อน้ำ
 (เรา) หาได้ในน้ำที่ท่วมทันทุก
 ก้าน ฉะนั้น ประโยชน์ซึ่งมีอยู่
 ในสรรพเวททั้งหลาย ย่อมตก
 อยู่ (ในญาณ) ของพราหมณ์
 ผู้รู้แจ้งฉะนั้น

กรุมนุเขวาริการสุเต
 มา ผลเมฆุ กทาจน |
 มา กรุมนผลเหตุรภู-
 รุมา เต สงุโค' สตุวกรุมนิ
 ||๔๗||

โยคสุถะ กุรุ กรุมาณิ
 สงุคิ ตุยกตุวา ธนัชช |
 สิทุชยุสิทุชโยชะ สโม ภูตุวา
 สมตุวิ โยค อุจยุเต ||๔๘||

ทูเวณ หุยววิ กรุมน
 พุทธิโยคาทุธนัชช |
 พุทธิเฮา สรณเมณูวิจฺฉ
 กุฏปณาะ ผลเกตวะ ||๔๙||

๔๗. สติธิของท่านมีอยู่เฉพาะ
 งานเท่านั้น หาใช่ผลของงาน
 ไม่ อย่าเป็นเหตุให้เกิดผลแห่ง
 กรรม จงอย่าหมกมุ่นต่อสิ่งไม่
 ใช้งานเลย

๔๘. ธนัญชัย! ท่านจงดำรงอยู่
 ในโยคะ ละความหมกมุ่นแล้ว
 ทำงานเถิด มีสมภาพ (ทำ
 อารมณ์ให้สม่ำเสมอ) ทั้งใน
 งานที่เสร็จแล้วและยังไม่เสร็จ
 สมภาพนั่นเอง คือโยคะ

๔๙. เพราะว่ากรรมที่เสวทราม
 ย่อมห่างไกลโยคะอันประกอบ
 ด้วยพุทธิ^(๑๓) ธนัญชัย จงแสวง
 หาที่พึ่งในพุทธิ ผู้ที่เป็นเหตุ
 ให้เกิดผลแห่งกรรม ย่อมเป็น
 ผู้นำสงสาร

พุทฺธิบุกฺโกโต ชหาตฺโท
อุเก สุกฺกุตฺตบุกฺกุตเต |
ตสฺมาทฺโยคาช ชุชฺชสฺว
โยคะ กรุมสฺส เกาสฺม || ๕๐ ||

๕๐. ในโลกนี้ ผู้ที่ประกอบอยู่ใน
พุทธิ ย่อมละกรรมที่ทำได้
และชั่วทั้งสอง ฉะนั้น ท่านจง
พยายามเพื่อประกอบโยคะ ซึ่ง
เป็นอุบายอันหลักแหลมในการ
กระทำทั้งหลาย

กรุมชฺชํ พุทฺธิบุกฺกตาหิ
ผลํ ตชกฺกุตฺวา มนฺนิชฺณะ
ชนฺพุนฺนุชฺชวินฺนุภฺกฺคาชะ
ปทํ คจฺจนฺนุชฺชชานามชมนฺนํ || ๕๑ ||

๕๑. เพราะว่า ปราชญ์ทั้งหลาย
ประกอบอยู่ในพุทธิ ย่อมละ
เสียซึ่งผลที่เกิดจากกรรม พัน
แล้วจากเครื่องผูกพัน คือ การ
เกิด ย่อมดำเนินเข้าไปถึงภูมิ
อันหาทุกข์มิได้

ยทา เต โมหกลิตฺติ
พุทฺธิวฺรุชฺชติ ตวินฺนุชฺชติ
ตทา ตนฺนุคาสี นินฺนุเวทํ
โศวฺรตฺวชฺชสฺส สฺสุรตฺวชฺชสฺส จ || ๕๒ ||

๕๒. เมื่อพุทธิของท่านสว่างพ้น
ความมืดแห่งโมหะแล้ว ท่าน
จะสิ้นความสงสัยในสิ่งที่จะต้อง
สกับและสิ่งที่ได้สกับมาแล้ว

ศุติวิปฺรติปฺนฺนา เต
 ขทา สุตาสุขติ นิสฺจลา |
 สมาธาวงลา พุทธิสุ
 ตทา โยคมวาปฺสุขสิ ||๕๓||

๕๓. เมื่อพุทธิของท่านพ้นเพื่อ
 ก่อสิ่งที่ได้สกับมาแล้ว จะก้อง
 คั่งมั่นในสมาธิให้คงที่ ไม่หวั่น
 ไหว เมื่อเช่นนั้น ท่านจะได้
 รับโยคะ

อรุชฺชน อฺวาช-

สฺถิตปฺรชฺชนสุข กา ภาษา
 สมาธิสฺถิตสุข เกสว |
 สฺถิตธึระ กิ ปฺรภาษต
 กิมาสิต วุรเชต กิมุ ||๕๔||

ท้าวอรุชฺชน ทูล

๕๔. ผู้มีปัญญาคงที่ คั่งมั่นใน
 สมาธิ จะพูดอย่างไรเล่า เกศ-
 วะ คนภายนอกจะพูดกับเขาได้
 อย่างไร เขาจะอยู่อย่างไร และ
 จะเป็นอย่างไร ?

ศุริภควานฺวาช-

ปฺรชหาติ ขทา กามาณ
 สรวานุ ปารุถ มโนคตาณ |
 อาตมณฺเขวาทมฺนา ตฺมุฏฐะ
 สฺถิตปฺรชฺชนสฺถิตโทจฺยเต ||๕๕||

พระกฤษณะ ตรัส

๕๕. คุณปรารถ, เมื่อบุคคลละ
 กามทั้งปวงที่มีอยู่ในใจเสียได้
 ย่อมมีความสันโคษ ภูมิใจใน
 อาตมมันด้วยตนเอง เรียกกัน
 ว่า สติคปรัชญา แปลว่า ผู้คั่ง
 มั่นในปัญญา

ทุชะเขษุมุทุวิกุนมณะ
สุเขมุ วิกตสุปฺฤหะ |
วิตรวคภยโกฐระ
สุถิตธรมุณฺรฺจูบเต || ๕๖ ||

๕๖. เมื่อใจไม่เคืองคร้อนในทุกข์
ไม่ทะเยอทะยานในสุข และ
ปราศจาก รวณะ ภัย โกรธ
เวลานั้นเรียกว่า มุณีผู้มีปัญญา
ทั้งนั้น

ยะ สรวตฺตฺรานภิสฺสเนหฺส
ตตฺตตฺปฺราปฺย สุภาสุภํ |
นาภินนุทติ น เทวษฏี
คสุขฺย ปฺรชฺชฺญา ปฺรตฺนฺชิตา || ๕๗ ||

๕๗. ผู้ไม่มีเสนาหาในที่ทั้งปวง
คือแม้จะไต่รับศีลและช้วนั้น ๆ
แล้ว ก็ไม่ยินดีและไม่เสียใจ
ปัญญาของเขาย่อมทั้งนั้น

ยทา สํหฺวเต จายํ
กฺุโรโมํจฺกานํว สรวสະ |
อินฺทุริยาณินฺทุริยาเรเกภฺยส
คสุขฺย ปฺรชฺชฺญา ปฺรตฺนฺชิตา
|| ๕๘ ||

๕๘. และเมื่อสำรวมอินทรีย์ จาก
อารมณ์ทั่วไป เหมือนเต้าที่
สำรวมอวัยวะเข้าในกระบอก
ของกน ปัญญาของเขาย่อมทั้ง
นั้น

วิฆยา วินวฺรตฺตเต
 นิราหารสฺส เทหิเน
 รสวรุชฺชํ รโส'ปฺยสฺส
 ปรี ทุณฺษญฺจวา นิวฺรตฺเต || ๕๙ ||

๕๘. ผู้มีร่างกาย เมื่อเว้นอาหาร
 ก็สิ่งที่รู้สึกด้วยอินทรีย์แล้ว
 อารมณ์ทั้งหลายย่อมจืดจางลง
 ก็ไม่มีความกำหนัด เจือจาง
 ไปเอง แม้รสคือความกำหนัด
 ของเขา เมื่อประสบปรมัตถ-
 ธรรมเข้าแล้ว ย่อมดับสนิท

ยตโต หุยปี เกานฺเตย
 ปฺรุษสฺส วิปฺสฺยจิตฺเต
 อินฺทฺริยาณิ ปฺรมาณี
 หฺรณฺติ ปฺรสภํ มนฺธา || ๖๐ ||

๖๐. เกานฺเตย อันว่าบุรุษผู้
 ฉลาด ถึงแม้กำลังพยายามอยู่
 ใจที่ประกอบในวิเวก ก็ยังถูก
 อินทรีย์ซึ่งมีปกติย้ายีครอบงำ
 ไว้ได้

ตานิ สรวาณิ สัมมุข
 ยุกฺต อาสํต มตฺตฺประ
 วเส หิ ขสฺสเยนฺทฺริยาณิ
 ตสฺส ปฺรชฺชเว ปฺรตฺติญฺจิตา
 || ๖๑ ||

๖๑. ผู้ที่ชมอินทรีย์เหล่านั้นได้
 ทั้งหมดอยู่ในสมาธิ ชื่อว่า
 เห็นอาคมา^(๖๑) เป็นอย่างยอดเยี่ยม
 เพราะว่ามีผู้บังคับอินทรีย์ให้อยู่
 ใต้อำนาจ บัญญาของเขา ย่อม
 มั่นคง

ชฺชายโต วิชฺชานุ ปุสฺเส
 สงฺกสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 สงฺกาสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส กามะ
 กามาตุโกโรโช' ภิชายเต
 || ๖๒ ||

๖๒. ผู้ที่มีใจจกจ่อต่ออารมณ์
 ย่อมเกิดความรักมั่นในอารมณ์
 เหล่านั้น จากความรักจึงเกิด
 กาม และจากกามจึงเกิดโกเร
 ชน

โกโรชาทฺถวตฺติ สฺมโหหะ
 สฺมโหหาตุสฺมุตฺตวิภฺรุมะ
 สฺมุตฺตภฺรฺสากุพุทฺธินาโส
 พุทฺธินาสาทุปรุณฺสฺสฺสฺสฺส || ๖๓ ||

๖๓. จากโกเรธ เกิดโมหะ จาก
 โมหะ เกิดการลุ่มสติ จากการ
 ลุ่มสติ เกิดการเสื่อมเสียพุทธิ
 จากการใช้มเสื่อมเสียพุทธิจึงได้รับ
 แต่ความพินาศ

รากเทวฺชวียุกฺโกสฺสตุ
 วิชฺชานินฺทฺริโยสฺจจฺน
 อาตุมนวสฺโยวฺเวเขยาตุมา
 ปฺรฺสาทมธกจฺจตุตฺติ || ๖๔ ||

๖๔. ส่วนผู้ซึ่งมีจิตอยู่ที่อำนาจ
 เสวยอารมณ์ด้วยอินทรีย์ ที่
 ปราศจากรักและชัง ทั้งอยู่ใต้
 อำนาจของตนเอง ย่อมได้รับความ
 สนุกโทษ

ปฺรสาเท สรวุฑูชาณา
 หานโรไสยปชายเต |
 ปฺรสนุนเจตโส หุยาสุ
 พุฑูธะ ปฺรยวตฺติยฺชเต ||๖๕||

๖๕. เมื่อมีความสันโทษ แล้ว
 ทุกข์ทั้งปวงย่อมสิ้นไป เพราะ
 พุทธิของผู้มีจิตสันโทษ ย่อม
 ตั้งอยู่อย่างสม่ำเสมอโดยรวดเร็ว

นาสุติ พุฑูธะยุกฺตสุข
 น จายุกฺตสุข ภาวนา |
 น จาภาวยตฺเต สานฺติ
 รसानฺตสุข กุฑธะ สุขมฺ ||๖๖||

๖๖. ผู้ที่ไม่มีจิตกังวล ย่อมไม่
 มีจิตที่เกี่ยวด้วยอาตมา ไม่มี
 ภาวนา (ความตั้งใจในอาตมา)
 ผู้ที่ไม่มีภาวนา ย่อมไม่มีสานติ
 (สงบ) เมื่อไม่มีสานติแล้ว จะ
 มีสุขแต่ที่ไหน

อินฺทฺริยาณํ หิ จรฺता
 ขนฺมโนนุ วิธียเต |
 ตทสุข หรตี ปฺรชฺฌนํ
 วายูรนาวมิวามุภสี ||๖๗||

๖๗. เพราะใจ ย่อมคล้อยไปตาม
 อินทรีย์ที่เสวยอารมณ์ และ
 จะจงจืด เหมือนลมพัดพาเรือ
 ในทะเลฉะนั้น

ตสฺมาทุยสฺย มหาพาโท
 นิกุฎหิตานิ สรวุสสะ |
 อนนฺทฺริยานนฺทฺริยารุณฺณยสฺ
 ตสฺย ปฺรชฺชวา ปฺรตฺนฺจิตา || ๖๘ ||

๖๘. มหาพาหุ! กังนนั้นผู้ทรม
 อินทรีย์จากอารมณ์ทั้งหลายเสีย
 ได้โดยประการทั้งปวง บัญญา
 ของเขาจึงคงมั่น

ยา นิสสา สรวุฏฺฏานํ
 ตสฺยํ ชาครตฺติ สํขมํ |
 ขสฺยํ ชาครตฺติ ภูฏานํ
 สา นิสสา ปสฺสขโต มุเนนะ || ๖๙ ||

๖๙. เวลาใด เป็นราตรี (ความ
 มืด) ของสัตว์ทั้งปวง เวลานั้น
 ท่านผู้สำรวมจิตย่อมตื่น (ไม่มี
 ความมืด) ปวงสัตว์ตื่นในเวลา
 ใด เวลานั้นเป็นราตรีของพระ
 มุนีผู้แจ่มแจ้ง

อาปฺรุขมาณเมจลปฺรตฺนฺหิ
 สมุทฺรมาปะ ปฺรวิสฺนฺติ ขทฺตฺ |
 ตทฺตฺกามา ยํ ปฺรวิสฺนฺติ สรวุ
 ส สานฺตฺมาปฺโนติ น
 กามกามํ || ๗๐ ||

๗๐. กามทั้งหลายไหลเข้าไปยัง
 ท่านผู้รู้ แต่ท่านย่อมได้รับ
 สานติเหมือนน้ำที่ไหลเข้าไปสู่
 ทะเล แต่ทะเลคงเต็มเปี่ยมไป
 ด้วยน้ำและไม่หวั่นไหวอยู่นั้น
 เอง ส่วนผู้ใคร่ต่อกาม ย่อมไม่
 ได้รับสานติ